

**Академични дисциплини, свързани с хората
със специални потребности в направление 3.5.
Обществени комуникации и информационни науки
в УниБИТ**

*проф. дн Таня Тодорова,
УниБИТ, гр. София*

*гл. ас. д-р Събина Ефтимова
УниБИТ, гр. София*

**Academic disciplines related to people with special
needs at specialties in the professional field 3.5. Social
Communications and Information Sciences at ULSIT**

*Prof. Dsc Tania Todorova,
ULSIT, Sofia*

*Chief Assist. Prof. Dr. Sabina Eftimova
ULSIT, Sofia*

***Abstract:** The report presents the specifics of academic disciplines related to people with special needs at specialties in the professional field 3.5. Social Communications and Information Sciences at the University of Library Studies and Information Technologies (ULSIT). The academic courses “Access to Information for People with Special Needs”, “Accessible Tourism” and “Library Services for Disadvantaged People” are taught at the Faculty of Library Science and Cultural Heritage. The courses are designed to acquire the necessary knowledge, skills and competencies of students to interact with users with special needs in a professional environment as a socially engaged and trained specialists.*

***Keywords:** disabled people, accessibility, higher education, Bulgaria, ULSIT*

***Резюме:** Целта на доклада е да се представи спецификата на академични дисциплини, свързани с хората със специални потребности в направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки в Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ). Дисциплините „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ (ДИХСН), „Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди“ (ДТУХСН) и „Библиотечно обслужване на лица в неравностойно положение“ (БОЛНП) се преподават във Факултета по*

библиотекознание и културно наследство (ФБКН) при УниБИТ. Курсовете са предназначени за придобиване на необходимите знания и умения на студентите за взаимодействие с потребители със специални нужди в професионална среда. Възпитават се социално ангажирани, компетентни и с активна гражданска позиция специалисти.

Ключови думи: хора със специални нужди, достъпност, висше образование, България, УниБИТ

Въведение

Университетът по библиотекознание и информационни технологии има изградени традиции в преподаването на дисциплини, свързани с хората със специални нужди. В учебните планове на специалността „Библиотекознание и библиография“ още от ХХ в. се преподава задължителната дисциплината „Библиотечно обслужване на лица в неравностойно положение“ с лектор Евгения Русинова.

При създаването на катедра „Библиотечен мениджмънт“ през 2008 г. (от 2018 г. „Библиотечен мениджмънт и архивистика“), в учебния план на специалността „Библиотечен и информационен мениджмънт“ в ОКС „бакалавър“ е включена факултативната дисциплина „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“. Учебното съдържание е разработено съобразно законодателно-нормативните и стратегически документи на национално и европейско равнище и се преподава от АГ 2008/2009 [7, 8, 9, 10, 11, 13, 14]. В магистърската програма „Библиотечно-информационен и културен мениджмънт“ проблематиката за информационното осигуряване на хора със специални потребности присъства като тема в задължителната дисциплина „Библиотечни политики“ [15]. Автор и лектор на тези курсове е Тания Тодорова. През годините е установено творческо сътрудничество със Събина Ефтимова, която води лекции, упражнения и извънаудиторни занимания със студентите [5]. Дисциплината „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ е включена и в учебния план на специалността „Комуникации и информиране“ към катедра „Обществени комуникации“ при ФБКН.

Задължителната академична дисциплина „Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди“ (ДТУХСН), с автор и преподавател Т. Тодорова, е разработена целенасочено за учебния план на специалността „Информационни ресурси на туризма“, ОКС „бакалавър“ при катедра „Културно-историческо наследство и туризъм“ към ФБКН, и се преподава от АГ 2012/2013. Курсът е новост в академичното образование в това професионално направление в нашата страна и предизвиква интерес и съпричастност у студентите към проблематиката на достъпния туризъм.

В катедра „Библиотечен мениджмънт и архивистика“ се обучават и докторанти с постижения в това направление, като защитената дисертация през 2014 г. на тема „Информационните технологии и хората с увреждания“ с автор Мариана Петева, научен ръководител Т. Тодорова.

Настоящият доклад представя спецификата на академичните дисциплини „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ и „Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди“ като учебно съдържание, методика на преподаване и оценяване, и форми на извънаудиторно взаимодействие със студентите. Курсовете са предназначени за придобиване на необходимите знания и умения на студентите за взаимодействие с потребители със специални нужди в професионална среда. Възпитават се социално ангажирани, компетентни и с активна гражданска позиция специалисти.

Академичната дисциплина „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“

Дисциплината „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ дава теоретични и практически знания на студентите относно достъпността до информация и образование за хората със специфични нужди и ролята на библиотеките и другите културни институции в този процес. В лекционния курс се изучават международните, европейски и национални нормативни, законодателни и стратегически документи, свързани с правата и интеграцията на хората с увреждания. В дисциплината се раз-

глеждат проблеми, свързани не само с хората с увреждания, но и на други групи лица със специфични нужди [19].

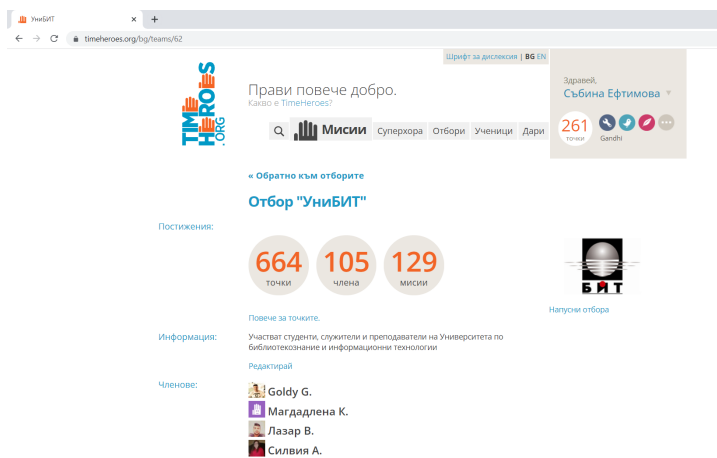
Методиката на упражненията и на извънаудиторните форми на обучение е изключително разнообразна и иновативна. Лекторът и ръководителят на упражненията подготвят задачи и казуси за разрешаване, разглеждат добри практики. Упражненията целят развитие на умения за разрешаване на проблеми, за откриване на взаимозависимости и за обосноваване на взаимовръзки, за анализиране и прилагане в нови ситуации на придобитите теоретични знания. Те са гъвкава форма на обучение, включваща направляващата роля на преподавателя в самостоятелната работа на бъдещите специалисти. Провеждането на семинарните упражнения в подобна форма е сложна задача за преподавателите и студентите, но именно в практиката се осъществява оптималният синтез между отделните етапи и пластове на професионалната подготовка [3].

Тук, представяме подбрани конкретни образователни подходи с техните резултати.

В рамките на упражненията по дисциплината „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ през АГ 2016/2017 г. се приложи експериментален подход. Методиката даде възможност студентите да се запознаят с различни инициативи, свързани с лица със специфични нужди и да се включат в част от тях.

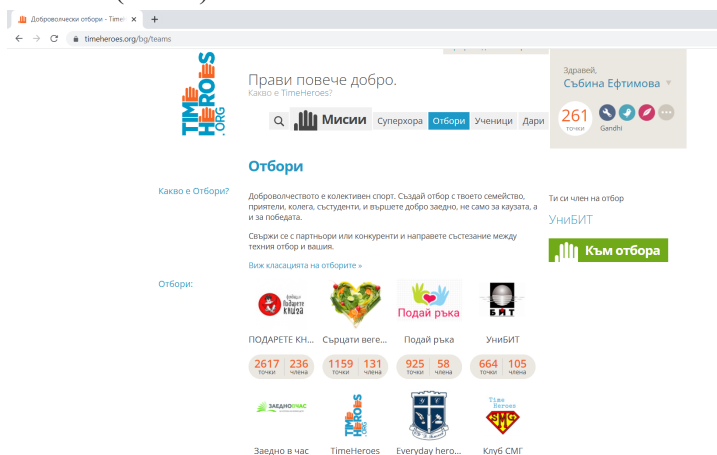
През 2017 г. е създаден отбор „УниБИТ“ (Фиг. 1) на платформата „TimeHeroes“, където към октомври 2021 г. вече има 105 участника, включили се в 129 мисии. Платформата „TimeHeroes“ е най-голямата и успешно функционираща платформа за доброволчество в България. „TimeHeroes свързва хората, които искат да помагат, с каузите, които имат нужда от подкрепа.“ Това е платформа за благотворителни инициативи – мисии, в които всеки може да се включи самостоятелно или да стане част от отбор. На сайта могат да се видят всички активни мисии в които може да се вземе участие. След избор на конкретна мисия, на мейла с който се е регистрирал участникът се получава детайлна информация за: срока на мисията, организатора, как и до къде могат да се изпратят материалите или кога и къде може да се отиде, за да се вземе участие,

контакти с организаторите и т.н. Според създателите на платформата, там човек може да намери: „идеи как да превърне времето и уменията си в супер позитивна сила. Защото си герой. Даже и да не го знаеш още!“ [12].

Фиг. 1 Профил на отбор „УниБИТ“ в платформата „TimeHeroes“

През 2017 г. отборът на УниБИТ е на осмо място, а от 2020 г. до днес е на четвърто място по принос към съдържанието на платформата и се откроява с постоянна активност в разнородни категории мисии (Фиг. 2).

Фиг. 2 Класация на отборите според натрупани точки за участие в мисии

Много от студентите, включили се по време на обучението в мисия, и след приключването на семестъра, остават съпричастни и продължават да допринасят за нейното развитие. Има няколко инициативи, които са създадени от студенти и са получили одобрението на голяма група потребители. Това е резултат, който задължава и е въпрос на отговорно гражданско отношение. Практическото обучение чрез приобщаване към благотворителни инициативи през годините се оказва ефективен подход за работа със студентите от ФБКН при УниБИТ. Обединяването на студентите около важни социални каузи е ефективен метод за създаване на позитивно отношение и ангажираност към проблемите на лицата със специални нужди [3].

В края на АГ 2019/2020 г. сред студентите, изучаващи факултативната дисциплина „ДИХСН“, и взели участие в доброволчески мисии като част от учебния процес се проведе анкетно проучване. Целта бе да се установи нивото на заинтересованост, мотивираност и удовлетвореност от учебното взаимодействие на обучаемите. Проучването установи, че студентите възприемат участието си в доброволчески инициативи в подкрепа на хора със специални нужди като възможност: да помагат, да научат нещо ново, да се запознаят с нови хора и култури, да се научат да бъдат социално отговорни и съпричастни, да оползотворяват пълноценно свободното си време. Тази ангажираност ги мотивира да преосмислят основни дейности от ежедневието си, да се научат как да използват максимално наличните ресурси, как да структурират времето си и да прилагат уменията си, вкл. в подкрепа на обществени нужди [18].

Включването на доброволчеството в учебния процес по факултативната дисциплина „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ се доказва като успешен метод, допринасящ за обогатяване на традиционното образование в специалностите, подготвящи библиотечни специалисти в България. Тази добра практика и педагогически опит се популяризират на вниманието на сродни образователни академични звена на национално и международно ниво [6].

Академичната дисциплина „Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди“

В академичната дисциплина „Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди“ (ДТУХСН) се разглеждат проблемите, свързани с осигуряването на достъпен туризъм за хората със специални нужди, както следва: хора с увредено зрение (незрящи и слабовиждащи), глухи, трудночуващи и сляпо-глухи хора, лица с ментални увреждания и обучителни затруднения, лица с физически увреждания – с поражения в опорно-двигателния апарат и др. както и за други групи лица със специални потребности, като напр. хора над 65 г., млади родители с бебешки колички и малки деца и др.п.

Дисциплината ДТУХСН дава теоретични и практически знания на студентите относно спецификата на достъпността при предоставяне на туристическите услуги. Изясняват се понятията „достъпен туризъм“, „туризъм за всички“, „туризъм без граници“ като изисквания към туристическия сектор. Изучават се нормативни и законодателни документи, свързани с правата и интеграцията на хората с увреждания. Разясняват се финансови инструменти и правни аспекти при предоставянето на туристически услуги за хора в неблагоприятно положение. Представят се форми за взаимодействие с организациите на и за лица с увреждания. Усвояват се знания за: достъпност на архитектурната среда и вътрешен интериор; задължителните предписания при развитието на туристически услуги: за хора с различни увреждания; за възрастни и болни хора; за хора с алергични заболявания; за бременни жени и малки деца и други потребителски групи със специфични нужди. Изучават се модели за предоставяне на достъпни услуги преди и по време на използването на туристическия пакет от хора със специфични нужди. Студентите усвояват знания, свързани с информационното осигуряване и PR на туристическите услуги по отношение на аспекта „достъпност за всички“ в информационния и рекламен туристически пакет. Изучават се добри практики на отделни страни (Австрия, Белгия, Германия, Гърция, Дания, Израел, Ирландия, Испания, Италия, Люксембург, САЩ, Финландия, Франция, Холандия, Швеция и др.) и поддържаните бази данни с

полезна информация. Специален акцент са постиженията на европейските градове, отличени в ежегодния конкурс на Европейската комисия за достъпен град “Access City Award”.

По време на упражненията, под ръководството на Е. Цветкова, студентите провеждат Case Study като посещават културни институции с национално значение (Музей за история на София, Националната художествена галерия „Квадрат 500“, Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и други) и правят оценка на тяхната достъпност за всички граждани. Изработват се модели на туристически пакети, предназначени за различни групи хора със специални нужди, и PR-програми за тяхната промоция сред целевата потребителска група и обществото [16].

Обобщение на академичния опит

Чрез използването на посочените методически и педагогически подходи в учебния процес, в бъдещите специалисти се възпитава доброволческа култура, личностна съпричастност и се повишава подготвеността за предизвикателствата на професията [17]. Осмислянето на концепцията за доброволчеството в академична среда разкрива пред младите хора нови възможности за професионално усъвършенстване, възпитава отношение към социално значими проблеми и активна гражданска позиция [1].

След приключване на учебното взаимодействие по дисциплините, студентите продължават да проявяват интерес към проблематиката, който се обективира в защитени дипломни работи, реализирани творчески и доброволчески инициативи, както и в научни изследвания и публикации.

В дипломните си разработки, дипломантите представят проучвания и анализи за добри практики у нас и в чужбина, свързани с информационното обезпечаване на лицата със специални нужди, с инициативи и проекти, проучва се достъпността на културни институции, туристически обекти и достъпни европейски градове.

Положителната оценка и удовлетвореност от постигнатото, доказват правилността на подхода за връзката между теория и

практика чрез провокиране на участието на студентите в практически задачи с реален принос за целевите групи [4].

Сред дипломните работи разработени от студентите, имащи отношение към разглежданата проблематика, в двата учебни курса са:

- **Вълева**, Валерия. Възможности за създаване на информационно-подкрепяща среда (по примера на www.bemyguide.org)” и си избра да създаде описания за категорията „Литературни”, 2017;
- **Стефанова**, Борислава. Добри практики при работа с лица със зрителни затруднения (Създаване на информационен пакет на базата на доброволчески труд), 2017;
- **Янакиева**, Ирена. Адаптиране и създаване на информационен поток за деца със зрителни затруднения, 2017;
- **Велинова**, Симона. Работещи практики в информационното обслужване на лица със зрителни затруднения : Създаване на описания на животни – домашни и диви, 2017;
- **Александрова**, Малинка. Създаване на информационни ресурси, подходящи за деца със зрителни затруднения, 2019;
- **Димитров**, Ивайло. Възможности за създаване на информационно-подкрепяща среда, 2019;
- **Дамянова**, Ивелина. Обогатяване на информационната среда за деца със зрителни затруднения, 2020;
- **Платнарова**, Натали. Изкуство за лица със зрителни затруднения: Описания на избрани картини за сайта Vemyguide.org, 2020;
- **Велкова**, М. Пловдив – достъпната Европейска столица на културата 2019 г., 2019;
- **Лазарова**, И. Добри практики за достъпност в Германия, 2021;
- **Вълкова**, В. Достъпният град – добри практики в Испания, 2021;

- **Върбева, П.** Приложение на европейския опит за развитието на град Самоков като достъпен град, 2021.

Всички дипломни работи допринасят за обогатяването на ресурсите за хората със специални потребности, за промяна в средата, за приложение на модела на взаимодействието за интеграция на хората със специални потребности в живота на обществото.

Публикациите, с участието на студенти, са свързани с постигнатите резултати по време на извънаудиторните и семестриални задачи, както и на доброволческите инициативи, в които успешно са се включили студентите. Сред тях са:

- **Дамянова, Ивелина, Събина Ефтимова.** Друг „поглед“ върху българската азбука: Създаване на информационни ресурси за лицата със зрителни затруднения в България. // [Шестнайста] XVI Студентска научна конференция / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. Василев ; Науч. ред. К. Александрова и др. ; Рец. И. Петева ... [и др.]. – 2021, с. 754-756.
- **Дамянова, Ивелина, Събина Ефтимова.** По-труден е пътят, само ако го няма, но според мен за всеки има надежда! // Библиотека, 2020, № 4, с. 27-32.
- **Кирилова, Павлина, Събина Ефтимова.** Дипломната работа – възможност за творчески акт (Опит за създаване на библиографски указател, посветен на маскарадните игри в Перник (2012 – 2019). // [Шестнайста] XVI Студентска научна конференция / Обща, ез., науч. и граф. ред. Н. Василев ; Науч. ред. К. Александрова и др. ; Рец. И. Петева ... [и др.]. – 2021, с. 750-753.
- **Dimitrova, S., S. Eftimova.** Volunteer Missions for Digital Transformation: Educational Experiences. // BOBCATSSS Conference Digital Transformation, 21–22 January 2021, 2021.

Заклучение

Националната стратегия за хората с увреждания 2021–2030 г. приета с Решение № 957 на Министерския съвет от 23.12.2020 г. ще „допринесе за създаването на по-добри условия

и възможности на хората с увреждания да упражняват правата си и да участват в отделните сфери на обществения живот, равноправно с останалите български граждани.“ [11]. С нейното изпълнение се „подновява ангажимента на Европейския съюз за Европа без бариери, залагайки дейности в осем приоритетни области, а именно: достъпност, участие, равенство, заетост, образование и обучение, социална защита, здравеопазване и външни дейности.“

Образователните и културни институции са ключов елемент за успешната социализация на хората със специални потребности – затова е необходимо да се работи в посока създаването на добри практики и подготвени специалисти.

В УниБИТ, повече от десетгодишния ни опит с дисциплините „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди“ и „Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди“ води до извода, че е необходимо прилагането на концепция за обучение, базирана на интердисциплинност, творчество и иновативни образователни практики с активно участие на студентите. При актуализирането на съществуващите учебни планове, трябва да се постига симбиоза между традиционните и иновативните форми на университетско образование, водещи до професионално и личностно израстване на бъдещите специалисти [17]. Академични дисциплини, подпомагащи развитието на активна гражданска позиция в обучаемите, е задължително да присъстват в учебното съдържание, предлагано в специалностите от професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки, в изпълнение на тяхната образователна мисия за постигане на съвременно и хуманно общество [2].

Благодарности: Тази публикация е реализирана по проект „Изследване на нагласите към терапевтичния потенциал на четенето в нетипични ситуации за индивида“ с Договор № КП-06-Н45/2 от 30.11.2020 г., финансиран от Фонд „Научни изследвания“ на Министерството на образованието и науката, с ръководител гл. ас. д-р Събина Кирилова Ефтимова-Илиева.

Използвана литература:

1. **Ефтимова, С.** Изграждане на култура на доброволчество в академична среда. // *Осемнадесета* национална научна конференция с международно участие: Обществото на знанието и хуманизмът на XXI век, София, 1 ноември 2020 г. София: За буквите – О Писменехъ, 2020, с. 267-276.
2. **Ефтимова, С.** Мисията да бъдеш човечен: доброволчески активности на студенти от УниБИТ. // *Хармония* в различията : Сборник с доклади от Научната конференция „Хармония в различията”, София, 10.12.2020. – София : Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2020, с. 567-576.
3. **Ефтимова, С.** Социалните каузи и тяхното място в обучението на студенти от специалност „Библиотечен и информационен мениджмънт“. // *Научни трудове на университет по библиотекознание и информационни технологии.* – София : За буквите – О писменехъ, 2019, № 17, София: За буквите – О Писменехъ, 2020, с. 54-62.
4. **Ефтимова, С.** Съвременните будители и информационната среда на XXI век. // *Издател*, № 3–4, 2018, с. 84-88.
5. **Ефтимова, С., Т. Тодорова.** Дисциплината „Достъпност до информацията за хора със специфични нужди” : Възможности за практическо реализиране на знанията. // *Научни трудове на университет по библиотекознание и информационни технологии.* – София : Академично издателство „За буквите – О писменехъ“, 2017, № 15, София: За буквите – О Писменехъ, 2018, с. 48-65.
6. **Ефтимова, С., Т. Тодорова.** Доброволството като методика в учебния процес с бакалаври по библиотечен и информационен мениджмънт. // *Научни трудове на УниБИТ*, 2021.
7. **Конвенция** за правата на хората с увреждания. ООН. (Декември 2006): <https://www.mlsp.government.bg/index.php?section=CONTENT&I=283>, посетен на 26.10.2021.
8. **Национална стратегия** за дългосрочна грижа (Решение № 2 на МС от 07.01.2014): <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=882>, посетен на 25.10.2021.
9. **Национална стратегия** за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008–2015 г. <http://www.strategy.bg/>

- [StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=445](#), посетен на 25.10.2021.
10. **Национална** стратегия за хората с увреждания 2021–2030 г. (Решение № 957 на Министерския съвет от 23.12.2020 г.): <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1342>, посетен на 25.10.2021.
  11. **Национална** стратегия за хората с увреждания 2021–2030 г. (Решение № 957 на Министерския съвет от 23.12.2020 г.): <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=1342>, посетен на 25.10.2021.
  12. **Официален** сайт на платформата TimeHeroes. <https://timeheroes.org/bg/pages/aboutus>, посетен на 25.10.2021.
  13. **План** за действие за периода 2018–2021 г. за изпълнение на Националната стратегия за дългосрочна грижа (Решение № 28 на Министерския съвет от 19 януари 2018 г.): <https://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=882>, посетен на 25.10.2021.
  14. **План** за действие на Република България за прилагане на Конвенцията за правата на хората с увреждания (2015–2020). <http://www.strategy.bg/StrategicDocuments/View.aspx?lang=bg-BG&Id=967>, посетен на 25.10.2021.
  15. **Тодорова**, Таня. Библиотечни политики. – 2. изд. София : За буквите – О писменехъ, 2017. 192 с.
  16. **Тодорова**, Таня. Достъпност на туристическите услуги за хора със специални нужди : Опит от академична дисциплина. // *Научни трудове на Университета по библиотекознание и информационни технологии*, Т. 18, 2020, с. 68-75.
  17. **Eftimova**, S. Learning by Doing in the Modern Social Environment : An Example from the Training of Students in Library and Information Management Specialty in ULSIT. // *Contemporary Strategies and Innovations in the Knowledge Management: Collection with Papers of the Fourth Scientific Conference 27th November, 2018, European Parliament in Brussels / Compilers T. Trencheva, Diana Stoyanova, Miriyana Pavlova.* – Sofia: Academic Publishing House “Za bukвите – O Pismeneh”, 2018, pp. 114-117.
  18. **Eftimova**, S., P. Mukanova, K. Mincheva. On the Need to Build Volunteer Culture in Future Library Specialists. // *ICERI2020 Proceedings* : 13th annual International Conference of Education,

Research and Innovation : Meeting the Challenges of 21st Century Learning, 9–11 November, 2020, Seville, Spain. – Seville : IATED Academy, 2020, pp. 1079-1083.

19. **Todorova**, T., S. Eftimova. Access to Information for People with Special Needs & Experience from Academic Course. // *New Perspectives in Science and Education: International Conference*, 8th ed., 21–22 March 2019, Florence, Italy. Bologna, Filodiritto International, 2019, pp. 321-325.